

Eduard Weyr (1852-1903)

Jindřich Bečvář
Rodina Weyrů

In: Jindřich Bečvář (editor): Eduard Weyr (1852-1903). (Czech). Praha: Prometheus, 1995. pp. 7–34.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400551>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

RODINA WEYRŮ

Jindřich Bečvář

Ono je hej věcem těm rozumět, když se člověk narodí Weyrem! Ale je vlastně celý rod Weyrů, vždyť jest jich věru tré, kteří tedy vidí bystře a určitě tam, kde je pro nás ostatní lidi čirá jen, tmavá noc. Otec, výtečný učitel německé reálky pražské, syn Edvard, výtečná síla techniky české, a syn Emil, ...

Jan Neruda, [2]

Jméno Weyr se stalo v poslední čtvrtině minulého století v českém vědeckém a kulturním životě pojmem. Bylo to zásluhou Františka Weyra, profesora pražské německé reálky v Mikulandské ulici, a jeho synů matematika Emila, matematika Eduarda a chemika a cukrovarníka Bedřicha.

František Weyr se narodil 22. února 1820 v Jílovém u Hodkovic nad Mohelkou mezi Libercem a Turnovem. Byl nemanželským synem náchodského měšťana a mistra pekařského Jana Weyra (1791–1842).

Nechme nyní promluvit právníka Františka Weyra (1879–1951), syna matematika Emila Weyra a vnuka profesora Františka Weyra:

O původu mého děda Františka Weyra, narozeného 22. února 1820, kolovaly v naší rodině různé neurčité pověsti. Jisto je, že není zcela jasný. Weyrové byli od počátku osmnáctého století usazeni v Náchodě. Byli mistři pekařští, jak se dá sledovati v zápisech pekařského cechu náchodského. Můj praděd Jan, jeho otec Josef a děd František uváděni jsou tam jako cechmistři. Také můj děd vyučil se prý, než šel na studie, v tomto řemesle. ...

V době narození svého nemanželského syna Františka byl Jan Weyr již pekařským mistrem v Náchodě a 29 let stár. O dvě léta později se oženil s Annou Šťastnou. O nemanželské matce mého děda, Terezií Waňátkové, nebylo mně ani ostatním členům rodiny Weyrovy známo víc než stojí v jeho křestním listě, že pocházela z Paceřic. ...

Nápadné je, že se Jan Weyr, aniž byl nucen, přihlásil výslovně za otce svého nemanželského dítěte. Z toho, jakož i ze skutečnosti, že své nemanželské dítě vzal do své domácnosti a tam je vychovával, dalo by se soudit, že si vážil jeho matky (nebo se aspoň za ni nestyděl) a že měl snad původně v úmyslu pojmouti ji později za manželku. Je možné, že tento jeho úmysl překazila snad proti jeho vůli předčasná její smrt nebo jiná událost.

Můj děd nerad prý o svém původu mluvil, proto se po jeho smrti v rodině udržovaly různé pověsti o něm, na příklad že se narodil v tajném oddělení pražské porodnice, že pocházel z milostného poměru svého otce k nějaké dámě na náchodském zámku a pod. Jisto je, že jeho nevlastní matka ho po celý život

vroucně milovala a že i on ji měl velice rád. Proto byl prý velmi rozrušen, když se teprve ve svém dvanáctém roce dozvěděl, že není jejím synem. ¹⁾

Manželství Jana Weyra s Annou Šťastnou zůstalo bezdětným. ...

Svým otcem byl můj děd určen k povolání svých předků, to jest pekařskému. Ale tak, jako vybočil již svým původem z normálních rodinných kolejí, tak nedbal též rodinné tradice při volbě svého povolání. Neboť proti vůli svého otce šel prý na studium, jak mně vyprávěla jeho nejmladší dcera Helena, a aby tento svůj úmysl mohl uskutečnit, musel prý uprchnout z domova v noci. Po celou dobu svých studií těšil se pak dojemné lásce a péči své nevládní matky. ...

Jeho dcera Helena mně vyprávěla, že se původně věnoval studiu lékařství, poněvadž však nesnesl styk s mrtvolami a nemocnými, přesešel později na matematiku a fyziku. ([24], str. 8–12)

V letech 1833–1839 studoval František Weyr s vynikajícím prospěchem na gymnáziu v Hradci Králové, byl premiantem třídy. Ve studiu pokračoval v letech 1839–1842 na filozofické fakultě v Praze, kde se věnoval náboženství, filozofii, latině, matematice, fyzice, přírodopisu, historii, italštině a pedagogice. Studoval opět s výborným prospěchem; finanční situace mu však nedovolila pokračovat ve vysokoškolském studiu. Nějaký čas proto prý pracoval jako soukromý učitel v Náchodě, v Liberci, na venkově a dokonce až v Prusku. Roku 1845 se vrátil do Prahy a v letech 1845–47 studoval na pražské polytechnice praktickou geometrii, mechaniku, nauku o strojích, hydrostatiku, hydrauliku a strojnické kreslení. Na studiích se živil soukromým vyučováním. ²⁾

Velký vliv na vývoj osobnosti Františka Weyra měla patrně již léta strávená na kvalitním hradeckém gymnáziu (učitelé V. K. Klicpera (1792–1859), J. Chmela (1793–1847), A. Reisich (1797–1866)). Později na něho silně zapůsobili profesori filozofické fakulty (profesor filozofie František Exner (1802–1853), profesor matematiky Josef Stanislav Jandera (1776–1857), profesor vyšší matematiky Jakub Filip Kulik (1793–1863) a profesor italštiny Antonín Ferdinand Spirk (1787–1847), z nichž mnozí byli podobně jako učitelé hradeckého gymnázia ovlivněni působením Bernarda Bolzana (1781–1848), proslulého myslitele, teologa, filozofa a matematika. František Weyr navštívil Bolzana roku 1846 v Těchobuzi; zdá se, že Bolzano uvažoval o Weyrovi jako o jednom z možných pokračovatelů svého díla. ³⁾

1. října 1847 se stal František Weyr provizorním asistentem němčiny a zeměpisu u profesora Josefa Wenziga (1807–1876) na královské stavovské reálce v Mikulandské ulici. Tato škola byla založena roku 1834; původně byla spojena s polytechnikou. Roku 1848 byla rozšířena na samostatnou vyšší německou reálku. V tomto roce byl Weyr přidělen jako prozatímní asistent učiteli matematiky Josefu Johnovi (1798–1867), od roku 1850 působil jako provizorní učitel matematiky a fyziky. Na počátku padesátých let vyučoval fyziku a matematiku. Roku 1854 byl jmenován členem zkušební komise pro kandidáty učitelství nižších škol reálných.

Dne 8. května 1855 složil František Weyr zkoušku učitelské způsobilosti k výuce elementární matematiky a přírodopisu na nižších reálných školách a o ně-

kolik měsíců později, dne 10. září 1855, byl jmenován skutečným učitelem matematiky. V tomto roce publikoval příručku *Otázky a odpovědi z přírodovědy*.⁴⁾ Dne 17. 5. 1858 složil zkoušku učitelské způsobilosti na vyšších reálných školách a roku 1859 byl ustanoven definitivním profesorem. Na reálce v Mikulandské ulici působil více než čtyřicet let.

Reálka v Mikulandské ulici měla v té době výbornou pověst, kterou získala hlavně pod vedením ředitele Františka Schneidera (1794–1858).⁵⁾

... nadšení, s jakým tehdejší sbor mladých professorů svému povolání se věnoval, nebylo zbytečným byrokratismem tlumeno. ([8], str. 166)

František Weyr byl svědomitým učitelem a vynikajícím pedagogem.

... jeho výklady a způsob, jakým jednotlivé části matematiky žákům podával, přímo zvány byly nevystižitelnými ... Žáci z německé reálky jako posluchači polytechniky osvědčovali se v mathematických studiích tou měrou, že vešlo ve zvyk říkati o dobrém matematikovi: „Byl u Weyra“, čímž vydáno nejstkvělejší svědectví o jeho působení ve škole. Když některý žák Čech něčemu z matematiky nerozuměl, Weyr říkával: „Synku, pojď sem!“ a vykládal mu touž věc znova jazykem českým, což připadá do těch dob, když na polytechnice pražské začala se vykládati matematika jazykem českým. ... nestavil na odív svého paedagogického věhlasu, ale byl paedagogem rozeným, nejsa si toho ani zvláště vědom. ([8], str. 166)

O učitelském působení Františka Weyra, jeho úvazcích (v průměru 19 hodin týdně), ale i o celkovém chodu reálky (složení učitelského sboru, učební plány, seznamy žáků atd.) si můžeme udělat podrobnou představu prostudováním programů této školy (viz [25]). Je velmi pravděpodobné, že Weyr ovlivňoval nákup knih pro školní knihovnu. V katalogu [26] této knihovny jsou uvedena díla světových matematiků té doby (Chasles, Clebsch, Cremona, Dirichlet, Gordan, Hesse, Riemann, Salmon, Serret, ...) a časopisy *Archiv für Mathematik und Physik*, *Journal des Mathématiques pures et appliquées*, *Zeitschrift für Mathematik und Physik* atd.

Weyrova pedagogická činnost byla roku 1879 oceněna udělením zlatého záslužného kříže s korunou. Jeho učitelské působení bylo uznáváno i v Jednotě českých matematiků, jak o tom svědčí následující úryvek:

... prof. Dr. Kořistka, kterýž rozsmarnou, vtipy a obdobami mathematickými pepřenou řečí poukázal k zásluhám ... „starého Weyra“, jak mu všichni uvykli říkati, aby rozdíl s mladým a nejmladším Weyrem matematikem krátce naznačili, ba ani Darwinovy theorie neušetřil, aby jen co nejvíce ocenil vliv mathematické konstanty v rodině, a provolal konečně nejuzornějšímu otci a „kantoru českému“ Sláva! ... (Věstník JČM 3(1875), str. 46)

Když psal Augustin Pánek (1843–1908) článek o vyučování matematice pro Durdíkovu⁶⁾ pedagogiku,

... tanul mu především Weyr na mysli při závěrečných slovech: ... učitel snaživý, věci své úplně mocný, obezřelý, svědomitý a otcovsky přísný, dovede

vzbuditi lásku ku předmětu; i učí se žáci jistě s chutí a se zdarem; tak lze při minimu učení dosíci maxima vědění. ([8], str. 166–167; viz [3], str. 462)

Na jiném místě Pánek píše:

Professor František Weyr byl vlastencem upřímným, mužem veskrze přímým a srdečným a pravým vzorem skromnosti; jeho působení učitelské došlo uznání v srdcích vděčného žactva, dávajícího tomuto citu výraz opravdový, nadšený. A nejen mezi kollegy svými, nýbrž i u každého, kdo se s ním stýkal, požíval nelíčené vážnosti. ([8], str. 168)

Pohled na pedagogickou činnost a vědecké schopnosti profesora Františka Weyra doplňuje ve svých pamětech jeho vnuk, právník František Weyr:

V rodině a jinde tradovalo se mnoho anekdot o jeho pedagogické metodě, pro kterou by se dnes asi lehce mohl dostat do konfliktu se svými nadřízenými úředními instancemi. Přednášel a zkoušel prý docela volně, nemaje nikdy žádných zápisníků ani jiných papírků, na které si profesori zpravidla zaznamenávají výsledky zkoušek žáků během školního roku a zapamatoval si ihned všechny žáky (což se o více než půl století později jeho vnukovi v posluchárně nikdy nepodařilo) a v přednáškách o fyzice nedbal mnoho o „kabinet“, byl-li tehdy vůbec nějaký. Jeho jediným přístrojem, jímž demonstroval imaginární fyzikální pokusy, byla jeho hůl a někdy obešel se i bez ní. Vypravoval mně před několika léty jeden starý pán, který býval jeho žákem, že pro méně chápavé žáky, kterým se snažil něco z fyziky názorně vysvětliti, zahajoval svůj výklad otázkou: Können Sie sich eine Wurst vorstellen? ([24], str. 18)

Od mladých let zajímala mne otázka vědeckých schopností mého „pražského“ dědečka ... Kromě jediného vědeckého pojednání ... nevydal žádné jiné práce. Pánek omlouvá tuto skutečnost namáhavostí dědovy učitelské činnosti jak veřejné, tak soukromé, a má v tom zajisté aspoň částečně pravdu. Ale možná, že tu působil i jistý odpor proti publikační činnosti, který se někdy vyskytuje u mužů, jinak nesporně vědecky schopných. Vždyť publikuje tolik lidí, kteří této schopnosti zřejmě nemají — proč by se tedy nemohly občas vyskytovat i případy opačné? ([24], str. 17)

Život Františka Weyra byl zprvu zápasem s hmotným nedostatkem. V době, kdy působil jako soukromý učitel, se seznámil s Marií Rumplovou (20. 4. 1825 – 3. 8. 1889) z Prahy. Dne 10. června 1850 se u sv. Štěpána na Novém Městě pražském vzali. Prožili spolu více než čtyřicet let a vychovali deset dětí: Karla (1844–1915), Emila (1848–1894), Marii (1850–1923), Eduarda (1852–1903), Bedřicha (1853–1908), Annu (1854–1884), Antonii (1856–1919), Emilii (1858–1934), Bertu (1860–1927) a Helenu (1867–1955).

František Weyr zemřel 16. srpna 1889 v Předměřicích nad Labem, kde byl na návštěvě u svého syna Bedřicha. Bylo to třináctý den po smrti jeho ženy Marie. Oba jsou pochováni v rodinné hrobce na Olšanech.⁷⁾

Pro pochopení životních osudů matematiků Emila a Eduarda je důležité alespoň trochu poznat atmosféru rodiny, v které vyrůstali, a dozvědět se něco

blížejiho o povaze a vlastnostech jejich rodičů. Svědectví zachycené v pamětech právníka Františka Weyra je z těchto důvodů velmi cenné.

Podle souhlasných výpovědí mého otce, jeho bratrů a sester, bylo ve Weyrově rodině přes časté hmotné starosti vždy veselo. Vlastním náčelníkem domácnosti byla jistě má babička, žena velmi energická a vtipná, která starosti o vezdejší chléb nebrala příliš těžce, přenechávajíc je svému manželu. V rodině, která se velmi často stěhovala (asi následkem povšechné záliby mé babičky ve změnách) bydleli často i cizí studenti jako strážníci. Pořádány byly občas různé domácí zábavy, zahradní slavnosti, plesy atd. Mé tety mně vyprávěly, že babička, když jí uprostřed měsíce někdy vyšly peníze, bez dalšího oznámení se sebrala a odjela ke své nejstarší dceři Marii, provdané za ředitele cukrovaru ve Zdicích, Albína Siebera, ponechávajíc starost o další hospodaření svému muži a synu. Můj děd měl patrně rozvahu stoického filosofa sokratovského stříhu. Vše, co vydělal, svůj plat a honoráře za soukromé vyučování, odevzdával své manželce, a nechával si pouze malé kapesné pro své výdaje v hostinci, kam někdy docházel (na příklad k „Bachorům“ ve Štěpánské ulici). Jakým způsobem se pak rodina, opuštěná dočasně svým náčelníkem, dostávala z takových přechodných finančních nesnází, není mně známo, ale skutečností je, že z nich vždy šťastně vyvázla, asi s pomocí dvou synů, mého otce a strýce Eduarda, kteří se ve velmi mladém věku domohli postavení vysokoškolských profesorů. ...

Ačkoliv můj děd měl jistě tu a tam dosti příčin k nespokojenosti s vedením své domácnosti, bylo přece jeho manželství velmi šťastné. Byl, jak mně vyprávěla jeho dcera Helena, pyšný na svou choť, o níž svým dětem vyprávěl, že za mládí byla krasavicí, která půvabem předčila i nejhezčí z jeho dcer, Bertu. Dochované obrazy mé babičky dávají mu za pravdu. A bylo to také asi dědictvím po matce, které způsobilo, že všechny její dcery se dobře a šťastně provdaly. ... Něco podobného nelze bohužel turdit o manželství mých strýců. Vyjímajíc mého otce, neměl žádný z nich pravý rodinný život. ...

Dědečka viděl jsem v životě jen několikrát a vždy jen na krátko u příležitosti našich rodinných zájezdů do Prahy, kterých nebylo mnoho. A byl jsem tehdy ještě dítě, takže mám na něho jen zcela matnou vlastní vzpomínku. Mám ho v paměti, jak chodil po bytě s tureckým fezem na hlavě. Pamatuji se dále, že šňupal, což bylo pro mne sensací, poněvadž jsem dosud nikoho neviděl šňupat. Zdá se mně, že se o nás děti moc nestaral, vyjímajíc mou sestru, nejmladší z nás, se kterou prý se rád mazlil a na kterou také ve svých dopisech mému otci vždy zvlášť vzpomínal. Pamatuji se, že nám kdysi v úloze svatého Mikuláše poslal na naši žádost o cukroví (jemuž jsme my děti říkali „ačka“) veršovanou odpověď, nám hochům poněkud drsnou: „Co áčka a hračky? Pár facek a s. . . .!“ , kdežto sestře: „Co si přeješ, dostat máš, praví svatý Mikuláš.“

Dědečka líčí jeho nejmladší dcera Helena ... jako muže menší postavy, velkých jiskrných očí a rychlých pohybů. Vlasy a knír měl prý, než sešedivěl, světlé, ale svědectví o té věci se poněkud rozcházejí. Zevnějškem byl mu nejpodobnější jeho nejmladší syn Bedřich, který byl však brunet. ... svým životním názorem a stylem byl to, čemu se říká filosof. Měl humor, snad poněkud melancholicky zabarvený, byl povznesen nad malichernosti tohoto života, a jeho nároky na

život byly, jak se na filosofa sluší, nepatrné. Gourmandské záliby, které byly zcela zřejmé u mého otce a strýce Eduarda, byly mu jistě cizí, jinak by nebyl trávil mnohé své večery v malých staropražských hospůdkách. Měl rád zvířata, zejména psy a ptáčky, které krmil na svých procházkách po Karlově náměstí. Jeho pes, jménem Šnapsl, byl důležitou osobností v rodině. Stalo se, že se jednoho dne celá rodina, dlící o prázdninách na venkově, po alarmující zprávě dědečkově, že se Šnapsl rozstonal, ihned vrátila do Prahy. ([24], str. 13–16)

Podle shodného vyprávění svých dětí nedával můj děd nikdy na jevo nějaká pohnutí, bolest nebo žal, i když tyto byly sebe větší. Nikdo prý ho neviděl plakat. Snaha, zatajit vnějšímu světu to, co se v nitru našem odehrává — ať je to prudká bolest nebo velká radost — je součástí životní filosofie stoické. Obávali se filosof, že by vnitřnímu pohnutí neodolal, vyhne se raději situacím, ve kterých by se nedovedl opanovat. Tak učinil též můj děd, když mu 3. srpna 1889 po delší nemoci zemřela jeho choť. Celá rodina se tehdy sjela do Prahy (i my jsme přijeli z letního bytu), ale můj děd se nezúčastnil pohřbu; odjel před ním ke svému synovi Bedřichu do Předměřic. Tam zemřel náhle, třináctý den po smrti své manželky, raněn byv mrtvicí, dne 16. srpna 1889. Neslyšel jsem, že by byl někdy vážně churav nebo postónával. Jeho náhlá smrt jistě souvisela s prudkým pohnutím mysli, které bylo vyvoláno skonem manželky a násilně v nitru potlačováno. Jak jeho život, tak jeho smrt byly hodny filosofa. Můj strýc Bedřich sděloval, že jej stihla v okamžiku, když mladému hochu, kterého měl strýc u sebe, po večeri žertem demonstroval, jak se umírá. Řekl prý: Až budeš chtít, synku, zemřít, musíš si takto lehnout na pohovku: na znak a nos vzhůru! Učinil to — a skutečně zemřel. — Litoval jsem vždycky a lituji dodnes, že mně nebylo dopřáno poznati blíže tohoto originálního muže. ([24], str. 19)

Nejstarším dítětem Františka Weyra byl Karel (16. 11. 1844 – 21. 3. 1915); narodil se téměř šest let před svatbou svých rodičů. Mohl mít výrazný vliv na své (o 4 resp. 6 let) mladší bratry Emila a Eduarda. Z následujících vzpomínek jeho synovce, právníka Františka Weyra, vyplývá, že tomu tak patrně nebylo.

Celým svým životním stylem a i svým zevnějškem vypadl poněkud z rodinného typu. ... Měl vyšší postavu než jeho bratři a i jinak jim byl ve tváři méně podoben než oni sobě navzájem. Měl po celou dobu, co jsem ho znal, zvláštní chraplavý hlas. Přes své manželství, které bylo pouhou epizodou v jeho životě, byl až do smrti zarytým starým mládencem a vůbec v každém ohledu originál. ...

Byl úředníkem finanční kontroly a ve společnosti říkalo se mu „pane kontrolore“ nebo „pane vrchní kontrolore“. Kdežto všichni jeho bratři potrpěli si ve svém životě na jistou pohodu, povšechné pohodlí a životní kulturu, měl Karel naopak přímo zálibu v primitivnostech, a to jak co se bydlení týče, tak co do hostinců a společností, které navštěvoval. ... bydlel až do smrti po studentsku v najatých pokojích v ponurých domech a ulicích, zpravidla na Žižkově. Odtud putoval ... do své oblíbené pivnice u Fleků v Křemencově ulici, nesa si do papírku zabalenou obligátní flekovskou večerí, to jest uzené maso v různých jeho podobách a obměnách. Nikdy jsem ho neviděl večereti něco jiného. K tomu vypil tři nebo čtyři sklenice piva. Na rozdíl od svých bratrů byl velmi šetrný, ale také mnohem střídmější než oni, jmenovitě v pití. ...

Jeho pokoj v tmavé, nevlidné žižkovské ulici byl vrcholem neútlunosti. Žil tam jako student a myslím, že ani postel nebyla jeho vlastnictvím.

Zemřel roku 1915 za světové války, kdy ho, jak mně říkal, život přestal již těšit. ([24], str. 21–22, 24)

Druhým potomkem Františka a Marie Weyrových byl Emil, významný matematik. Narodil se 1. září 1848 v Praze. Emil výrazným způsobem ovlivnil svého bratra Eduarda, zejména v jeho matematických začátcích. Seznámíme se proto podrobně s jeho životem, kariérou, i s jeho lidským profilem.

Můj otec Emil Weyr narodil se podle matriky narozených hlavního farního úřadu u sv. Štěpána v Praze dne 1. září roku 1848 a byl v tomto kostele pokřtěn dne 3. září. V naší rodině se říkalo, že vlastní den jeho narození byl 31. srpen. ([24], str. 7a)

Emil Weyr navštěvoval od roku 1854 hlavní školu u Panny Marie Sněžné (učitel František Petters – viz [8], str. 182) a v letech 1859–65 německou reálku v Mikulandské ulici.⁸⁾ Již v této době se pod otcovým vedením věnoval vyšší matematice. Od roku 1865 do roku 1868 studoval na pražské polytechnice. Zde se začal intenzivně zabývat novější geometrií, kterou na polytechnice v té době přednášel německý matematik Wilhelm Fiedler (1832–1912).⁹⁾ Emil byl vynikajícím studentem. Již během studia začal publikovat své práce a upozornil tak na své nadání.

Emil Weyr vynikal již tehdy jako posluchač na technice ve vědách matematicko-geometrických tou měrou, že vzbudil zvláštní pozornost svých profesorů. Pro vědy rázu praktického jevil však Weyr skrovného porozumění, čehož nejlepším důkazem jest zajisté jeho žádost, aby zproštěn byl rýsování při nauce o strojích a stavbě strojů. (Žádost ta byla ovšem v sedění sborovém dne 18. listopadu 1867 zamítnuta.) ([20], díl I, str. 578)

Ve Velflíkových dějinách techniky jsou ještě další zmínky vztahující se ke studiím Emila Weyra; týkají se *bezplatného místa k učení se plování*, které obdržel, a jeho přestupu z přednášek prof. Wersina na přednášky prof. Hausmanna (viz [20], díl I, str. 512, 587–589).

V září 1868 se Emil Weyr stal na dva roky asistentem při stoliči vyšší matematiky německého profesora H. Durège (1821–1893).

Pamětihodnou okolností jest zajisté, že dva čeští assistenti, kteří později prosluli jako výteční profesoři českého polytechnického ústavu, předložili v prvním sborovém sedění dne 5. října 1868 svá první vědecká pojednání vydaná tiskem. Byla to práce odstupujícího assistenta Josefa Šolína ... a čtyři práce nově nastupujícího mladého assistenta Emila Weyra ... ([20], díl I, str. 579)

Od 1. března 1869 do ledna 1870 sloužil Emil Weyr jako jednoroční dobrovolník.¹⁰⁾ Dne 5. května 1869 získal na univerzitě v Lipsku doktorát filozofie. Na popud fyzika a filozofa Ernsta Macha (1838–1916)¹¹⁾ požádal o habilitaci na pražské univerzitě. Jeho žádosti bylo vyhověno 3. května 1870, kdy byl jmenován soukromým docentem novější geometrie.

Je-li pravda, co píše Pánek ... , že totiž otec byl „povzbuzen“ E. Machem, aby žádal docenturu na pražské universitě, byl asi Mach bezprostřední a přímou příčinou jeho akademické kariéry. Jisto jest, že s Machem, který ho značně přežil a působil později na vídeňské universitě, zůstával i nadále v přátelských vztazích. Dokladem toho jest ... dopis, jímž mu Mach blahopřeje k mému narození ... ([24], str. 29; zmíněný dopis viz str. 29–30)

V letech 1869 a 1870 Emil Weyr publikoval v Lipsku u Teubnera dvě pojednání: *Theorie der mehrdeutigen geometrischen Elementargebilde und der algebraischen Curven und Flächen als deren Erzeugnisse* (156 stran) a *Geometrie der räumlichen Erzeugnisse ein-zwei-deutiger Gebilde, insbesondere der Regelflächen dritter Ordnung* (175 stran). V té době (do roku 1870 včetně) měl publikováno dalších 29 prací.

Na podzim roku 1870 se Emil Weyr chystal do Paříže (získal státní stipendium 1000 zlatých), kde tehdy působili Ch. Hermite (1822–1901), J. A. Serret (1819–1885), M. Chasles (1793–1880) a další významní matematici (např. Bertrand, Mannheim). Německo-francouzská válka však jeho plány změnila. Dne 7. listopadu 1870 odjel studovat do Milána; na polytechnice tam sledoval přednášky L. Cremony (1830–1903) a F. Casoratiho (1835–1890).¹²⁾ Na jaře 1871 navštívil několik italských univerzit (Padova, Bologna, Pisa, Řím, Neapol — tam vystoupil i na Vesuv) a navázal kontakty s dalšími předními italskými matematiky. Koncem května 1871 se vrátil do Prahy.

Měl z této a pozdější doby bohaté album fotografií různých matematiků italských, francouzských, německých a jiných, které jsme my děti často prohlížely. Zejména nápadná byla nám v něm fotografie jediné ženy, ruské matematicky Sonji Kovalevské.

Z otcovy italské cesty zachovalo se několik dopisů rodičům. Psány jsou onou vadnou češtinou ..., ale dojemný jest v nich stesk osamělého dvaadvacetiletého mladíka v cizině po vlasti a rodině. Vyprávěla mně jeho sestra Helena, že ho tento stesk jednou tak přemohl, že se tajně vrátil na čas do Čech, schovávaje se tam — jako stipendista vlády, který měl povinnost nevracet se ze studií předčasně domů — u svého švagra, ředitele cukrovaru Albína Siebera. ([24], str. 30–31; zmíněné dopisy jsou na str. 31–36)

O kontaktech s významnými matematiky svědčí např. následující pasáže v Emilových dopisech rodičům:

U profesora Battaglini-ho sem byl pozván do lože do divadla a druhý den k obědu kam sem však nešel. ...

Já byl celou sobotu v Pise kde sem od prof. Dini a Betty vlídně přijat a k obědu pozván byl ...

Též z Drážďan od Schlömilcha sem našel psaní. To místo o které se jedná jest na nějaké pruské Gewerbeschule a rozumí se samo sebou že z toho nic nebude co sám Schlömilch myslí. Zároveň mě zve abych ho v prázdninách navštívil v Krippen blíže rakousko-saských hranic. ([24], str. 34–35)

Dne 15. října 1871 bylo Emilu Weyrovi na pražské polytechnice svěřeno suplování mimořádné profesury a 17. prosince 1871 bylo potvrzeno jeho jmenování mimořádným profesorem matematiky.¹³⁾ Zároveň s přednáškami na polytechnice zahájil jako soukromý docent přednášky i na univerzitě.

Od 6. února 1870 byl Emil Weyr členem Jednoty českých matematiků, která vznikla roku 1869 ze studentského Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky založeného roku 1862. Na valné hromadě dne 7. července 1872 byl zvolen starostou Jednoty. V první polovině sedmdesátých let se podstatně podílel na rozvoji spolkového života, na budování odborné knihovny (výměna časopisů se zahraničím — viz [21], str. 23–24) a na publikační činnosti Jednoty (viz *Druhá zpráva JČM* a *Třetí zpráva JČM*, první ročníky *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky* (působil jako stálý spolupracovník časopisu), dále *Archiv matematiky a fyziky*). Spolu s bratrem Eduardem vydal dva díly učebnice *Základové vyšší geometrie* (1871, 114 stran; 1874, 186 stran). Přeložil též dvě Cremonovy knížky (*Cremonovy geometrické transformace útvarů rovinných*, 1872, 47 stran; *Úvod do geometrické teorie křivek rovinných*, 1873, 176 stran). Podílel se i na práci na Riegrově slovníku naučném (díl X – dodatky, značka Wr.; viz [8], str. 223).

Velmi zajímavá poznámka v pamětech Františka Weyra se týká Emilových znalostí češtiny:

Z nemnohých zachovalých dopisů mého děda ... vysvítá, že psal naprosto správnou češtinou, jak slohově, tak pravopisně. Totéž nelze říci o soudobých dopisech mého otce, které se hemží germanismy a nezákladnějšími poklesky pravopisnými, přesto, že u obou byly předpoklady pro znalost češtiny stejné: oba studovali na německých školách a oba byli stejně upřímnými českými vlastenci. Divím se proto, že můj otec v oné době (1873) mohl překládati z italštiny do češtiny matematické dílo slavného geometra italského Ludvíka Cremony. ...

Do roku 1874 učinil otec ... poměrně velký pokrok v českém jazyku ... ([24], str. 16–17, 36)

V dubnu 1873 byl Emil Weyr znovu v Itálii (doprovázel ho August Seydler, jeho budoucí švagr); hlavním motivem cesty byly konzultace s Cremonou a úřední jednání týkající se překladu druhé Cremonovy knížky. Prázdniny roku 1874 strávil Emil Weyr v Paříži, kde kontaktoval Chaslese; navštívil též Bordeaux, kde působil G. J. Hoüel (1823–1886), s kterým byla Jednota již dříve v úzkém styku (čestný člen Jednoty z roku 1873). Po reorganizaci Jednoty roku 1874 se Emil Weyr stal jejím stálým tajemníkem.

V dopise bratru Eduardovi z Paříže dne 11. srpna 1874 Emil píše:

... v Bordeaux, kde se zdržím asi 4–5 dní u Hoüela, který mně již sem psal že mne očekává. ...

Včera byl jsem v Akademii kde jsem mluvil s Chaslesem a s Mannheimem; viděl jsem Bertranda, Elie de Beaumonta, Milnedwarse, Fayeho a jiné. Stala se mně velká čest neb jsem byl od předsedy Bertranda pozván abych sezení asistoval tak že jsem si sedl mezi akademiky a to zcela blízko u předsedního stolu.

Seděl jsem mezi Chaslesem a generálem Morin-em, který měl též malou přednášku. Zítřka ráno jedu do Bourglarcine k Brissovi který jest s paní na venkově. U Desiré André byl sem včera a zapravil mu za Studničku příspěvek do Societé mathématique. Na zejtřek a na sobotu jsem pozván k obědu k Chaslesovi který jest v Sèvres-u na letním bytu. Ty ostatní navštívím během týdne. ([24], str. 37–38)

V červenci roku 1874 byl Jednotou založen mezinárodní časopis *Archiv matematiky a fysiky*. Emil Weyr se stal jeho redaktorem, uveřejnil v něm tři své práce (německy, francouzsky a italsky) a získával pro něj spolupracovníky (např. Houël).

Již roku 1873 se profesorský sbor polytechniky snaží o Weyrovo jmenování řádným profesorem (viz např. [20], díl II, str. 129, 164–165, 196–203). K tomu však již nedošlo.

Dne 26. září 1875 byl Emil Weyr jmenován řádným profesorem vídeňské univerzity. V té době měl publikováno přes 80 časopiseckých prací. Jednota uspořádala dne 28. října v Měšťanské Besedě velkou slavnost na rozloučenou.¹⁴⁾ Na valné hromadě Jednoty dne 7. listopadu byl Emil Weyr zvolen čestným členem a na návrh prof. F. J. Studničky byla založena tzv. *Weyrova cena*; měla se udělovat každých pět let za nejlepší výsledky v novější geometrii. Weyrův odchod do Vídně byl chápán jako pocta českému matematikovi, ale i jako velká ztráta pro český matematický život. Zánik *Archivu matematiky a fysiky* patrně s Emilovým odchodem do Vídně souvisel.

Albert Vojtěch Velflík (1856–1920) vzpomíná na Emila Weyra ve svých *Dějinách technického učení v Praze*:

Odchodem prof. Dr. Emila Weyra ztratila česká technika nejen vědátora prvního zrna, ale také jednoho z nejlepších svých učitelů. Jestliť dobře známo, že obě tyto krásné vlastnosti nebývají vždy spolu snoubeny u téže osobnosti. V Emilu Weyrovi sjednocovaly se však obě v ideálním souladu.

Na vzorné výklady Weyrovy na české polytechnice vzpomínají všichni jeho bývalí posluchači, mezi něž také já — pisatel těchto řádků — náležím, ještě podnes s myslí vděčnou. Weyr vykládal klidně a zvolna tak, že každý posluchač stačil dobře vše si zaznamenati, vykládal tak dokonale jasně, že posluchači vše dobře i v nejtěžších problémech pochopili, vykládal hlasem přitlumeně hlubokým, jakoby bolně mluveným a přece nesmírně příjemným, vykládal, opíraje se levou rukou o tabuli a pravou psal matematické výrazy velkým, úhledným písmem, tak že i z nejzazších lavic dlouhé učební síň č. IV. byly dobře viditelné.

Přednášky Emila Weyra byly pravým požítkem jeho posluchačů; přes 200 sedělo nás hustě nakupeno v lavicích, ale při přednášce zachováno bylo ticho naprosté, nerušené, pozornost nás všech napjata, a když dozněl tlumený hlas profesora, hnal se každý úprkem co největším z učebny, aby v jiné, čís. VII., pro deskript. geometrii našel místa pokud možno blízko u tabule. ([20], díl II, str. 202)

Zajímavé postřehy o době bratří Weyrů má právník František Weyr:

V době, ve které žili a působili oba bratři Weyrové, nebylo ovšem ještě téměř zásadně vyloučeno, aby některý Čech byl povolán na mimočeskou rakouskou vysokou školu. Nevím, do jaké míry způsobilý tuto nemožnost pozdější politické poměry v Rakousku, ale zdá se mně býti skutečností, že mezinárodní proslulosti v řadách českých učenců v novější době poněkud ubývá u srovnání s dobou dřívější. Vzpomeňme na příklad jen slavných jmen, která českým národem byla kdysi dodána lékařské fakultě vídeňské: Škoda, Rokytaňský, Albert! Dnešní méně výhodné osudy české vědy a jejích pěstitelů činí na mne někdy dojem, jako by se v osudech malých národů střídaly vrcholné body jednak kulturních, jednak politických úspěchů, a zdá se, jakoby úspěchy v oboru politickém a hospodářském nebyly právě příznivý tvorbu kulturní a vědecké a naopak. Tak na příklad po roku 1918 nastal u nás sice veliký export hospodářský, ale zřejmě se zmenšil export učenců a profesorů. ([24], str. 28)

O dalších letech Emila Weyra podrobnější zprávy nemáme. Roku 1877 se ve Vídni oženil s Marií Waniekovou (1860–1934); měli tři děti: Františka (1879–1951), který se stal významným právníkem (profesor MU v Brně, prezident Státního úřadu statistického, spoluvůrce československé ústavy z roku 1920; z jeho rozsáhlých pamětí uvádíme v tomto článku řadu citátů), Jindřicha (1880–1957) a Marii (1883– ?).¹⁵⁾ O prázdninách býval s rodinou v Náchodě, v Slepči u Benátek, ve Velkém Zdíkově na Šumavě (nedaleko Vimperka), navštěvoval Prahu, kde se stýkal s řadou přátel. S rodinou navštívil Swinemünde na Baltu a ostrov Lussin piccolo v Jaderském moři (viz [8], str. 184–185; [24], str. 115–124).

Roku 1878 vyšel třetí díl učebnice *Základové vyšší geometrie* bratří Weyrů (167 stran). V osmdesátých letech vydal Emil Weyr ve Vídni *Beiträge zur Curvenlehre* (1880, 64 stran), dvoudílnou knihu *Die Elemente der projectivischen Geometrie* (1883, 1887, 231 + 228 stran) a menší spisek *Über die Geometrie der alten Aegypter* (1884, 35 stran).

Na mezinárodním bibliografickém kongresu matematických věd, který se konal v Paříži v červenci 1889, byl Emil Weyr zvolen místopředsedou (viz [W64b]). Byl pověřen řízením bibliografické práce v Rakousku. V důsledku těchto mezinárodních snah začal roku 1893 vycházet referativní časopis *Revue semestrielle des publications mathématiques*, který vydávala *Société mathématique d'Amsterdam*. Již dříve však Emil Weyr psal referáty o pracích českých matematiků pro *Bulletin des sciences mathématiques et astronomiques* (byl udáván na titulním listě mezi spolupracovníky tohoto časopisu) a *Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik und Physik*.¹⁶⁾

Roku 1890 založil Emil Weyr spolu s Gustavem von Escherichem (1849–1935) časopis *Monatshefte für Mathematik und Physik*, který vychází dodnes (od roku 1952 *Monatshefte für Mathematik*).

V posledních třech letech svého života Emil Weyr churavěl („povšechná tuberkulóza“). Prázdniny trávil v lázních Svatá Kateřina u Počátek, v zimě roku 1892 byl (s manželkou) ze zdravotních důvodů v lázních Helouan v Egyptě (nedaleko Káhiry). O prázdninách 1893 byl v sanatoriu Purkersdorf u Vídne.

Jeho nemoc vedla nakonec až ke ztrátě sluchu. O posledním krutém období jeho života píše jeho syn František ve svých pamětech ([24], str. 136–142). Dne 25. ledna 1894 Emil Weyr v nedožitých 46 letech zemřel. Pohřben byl 30. ledna na Olšanech do rodinného hrobu. Svoji knihovnu odkázal Jednotě.

Seznam časopiseckých prací Emila Weyra (viz [8], 204–219) má 137 položek; práce jsou publikovány německy (100), česky (16), italsky (14) a francouzsky (7). Samostatné spisy byly zmíněny ve výše uvedeném textu; jsou vydány německy (6) a česky (5). Většina prací je věnována projektivní geometrii.

Emil Weyr se dočkal řady ocenění. Byl mimořádným členem Královské české společnosti nauk (1870), České akademie pro vědy a umění (1890), akademií v Miláně (1872), ve Vídni (1875 dopisující a 1882 řádný člen), v Záhřebu, vědeckých společnostech v Bordeaux a Lutychu a matematických společnostech v Paříži (1874), Moskvě a Charkově. Roku 1893 byl jmenován dvorním radou.¹⁷⁾

Pokusme se ještě pomocí vzpomínek Františka Weyra (viz [24]) charakterizovat osobnost jeho otce Emila Weyra a jeho vztah k dětem, přátelům, pokusme se vyvolat atmosféru jeho rodiny, naznačit způsob jeho práce apod.

Před onemocněním tatínkovým bylo u nás v domácnosti vždy veselo. K tomu přispívala zejména šťastná letora otcova a jedinečně poddajná povaha maminka. Říkal jsem po celý svůj život, že by se má matka byla i s čertem snesla — pokud by ovšem byl dal pokoj jejím dětem! (str. 94)

... náš tatínek velmi přísně dbal na to, aby se v naší domácnosti, obklopené velkým německým mořem vídeňským, mluvilo výlučně jen česky. (str. 156–157)

Po večeri nám tatínek občas předčítal z českého písemnictví. Pamatuji se na Čechovy Broučkády ... (str. 101)

... jednou pozdě večer sestra v horečce si přála úsilovně mítí panenku, obléčenou jako nevěstu. Tatínek prý nelenil a odešel hledat nějakého hračkaře, vzbudil ho a šťastně panenku přinesl. (str. 93)

Vzpomínám ..., jak nám tatínek hrával také loutkové divadlo a mluvil přitom za všechny osoby v něm vystupující. ... Tatínkova režie byla velmi pečlivá a vyžadovala zpravidla několikahodinové předchozí přípravy. Divadlo bylo umístěno mezi dvěma pokoji ve dveřích, v jednom bylo hlediště a v druhém byl tatínek, neviditelný obecnstvu. Mám ho v paměti, jak se s něho sléval pot, když se po představení objevil ... (str. 107)

Našeho tatínka mám v paměti jako obratného režiséra rodinných cest a výprav. Myslím, že vůbec rád cestoval, neznamenal-li cesta zároveň odloučení od rodiny. (str. 114)

... byl by se stal otec určitě vynikajícím muzikantem, kdyby se byl věnoval hudbě místo matematice. Ačkoliv se jí nikdy neučil a ani noty čísti neuměl — je ostatně ku podivu, že v rodině s tak vyvinutým smyslem pro hudbu ani žádný z jeho bratrů se soustavně hrou na nějaký hudební nástroj nezabýval — přece byl prý znamenitý hráč na klavír. ...

My děti jsme slyšeli otce nescísněkrát, poněvadž každou volnou chvíli sedl ke klavíru. Hrál jen z paměti, to jest podle sluchu, a skládal či improvisoval si

akordy sám. ... dovedl zahrátí všecko, co chtěl. Měl znamenitou hudební paměť a proto nám hned přehrával, co jsme spolu slyšeli na příklad v divadle. ... Jeho velkou láskou a miláčkem byl a po celý život zůstal Mozart. Opery tohoto mistra stále navštěvoval, z nich si neustále prozpěvoval a hrál na klavír. (str. 104–105)

Tatínek byl podobně jako jeho bratr Eduard velkým milovníkem a znalcem dobrého jídla a pití. ... Ačkoliv tatínek miloval i dobrý nápoj, byl v pití přece mnohem střídmější než jeho bratři Eduard a Bedřich ... (str. 100)

Měl ovšem vlastnost všech mužských členů Weyrovoy rodiny (mne nevyjímajíc), že totiž mohl snést poměrně větší dávky nápojů bez následků a aniž by bylo na něm něco znát. Bylo mně vždy zcela nemožné představit si někoho z nich ve staru sebe menší podroušenosti. ([24], str. 137)

V pracovně měl svou soukromou knihovnu, kterou odkázal poslední vůlí pražské Jednotě matematiků a fysiků. V ní po celou dobu, na kterou se pamatuji, visel malý oválný obraz matematika Abela, o němž nám otec vyprávěl, jak zemřel mlád a jak se proslavil krátkým několikastránkovým pojednáním. ...

Pokud se pamatuji, produkoval můj otec velmi lehce a rychle. Neměl, jak již řečeno, ke své práci zapotřebí žádného rozsáhlého učeného aparátu, neuzavíral se ve své studovně, aby nebyl rušen, nýbrž my děti měly jsme k němu, kdykoliv jsme chtěly, přístup. Velmi často sedával se svou prací mezi námi v obývacím pokoji, bavě se s námi a prozpěvuje si. Zdálo se, že ho vědecká práce vůbec nenamahá. Šla mu patrně velmi lehce. (str. 102)

Náš tatínek pořádal občas ve svém bytě „matematické koncerty“, jak jsme tomu říkali. Pozval si několik posluchačů a žáků a ve svém pokoji umístil velkou černou tabuli na stojanu. Přírozeně nebyl jsem nikdy přítomen takovému koncertu, ale myslím, že tabule byla asi otcem stejným tempem popsávána jak jsem to později viděl u svého strýce Eduarda na pražské technice. Tatínek psal vůbec velmi rychle ... (str. 103)

... jeden z nás, nevím už který, měl za úkol násobit dvě čísla o několika místech a pak opět výsledek dělit jedním z nich. Když nám z toho za živého Boha nechtělo vyjít druhé číslo, šli jsem s tím problémem k němu. Vyčínil nám nejdříve, jak se patří, a pustil se pak sám do počítání — ale nevycházelo mu to také, takže na konce zvolal: „Dejte mně s tím pokoj a jděte k slečince, ať vám to vypočítá.“ (str. 163)

Ličení doby mého dětství bylo by neúplné, kdybych se nezmínil ještě zvlášť o dvou starých dobrých kamarádech mého otce, kteří s ním studovali na Mikulandské reálce v Praze a stali se pak ve Vídni našimi domácími přáteli v nejlepší slova smyslu. Byli to páni C. A. Weidinger ... a Emil Stempf. Oba byli Němci ...

... byli stálými hosty v naší rodině. Mohli zcela volně přicházeti na večeri, jak se jim to hodilo a bez zvláštního pozvání. Rozumí se, že se s nimi nedělaly žádné obřady. Bylo jim nabídnuto, co právě bylo na stole. A když někdy došlo k živější debatě, ve které host zapomínal na čas, odešel tatínek do svého pokoje, přinesl svícen s hořící svíčkou (se kterou naše služebné obvykle doprovázely

hosty přes schody k domovním vratům) a mlčky jej postavil na stůl. To bylo jakési „třetí zvonění“, kterému host porozuměl. (str. 128, 130)

Následující odstavec se vztahuje k poslednímu období života Emila Weyra, k době, kdy ho postihla naprostá ztráta sluchu:

Někdy sedl si i ke klavíru a tázal se nás, zdali ještě hraje správně. Pamatuji se zvlášť jasně na jednu takovou návštěvu v jídelně. Otec seděl vedle mne na pohovce a řekl smutně: „Aspoň té šedesátky bych se byl rád dožil“¹⁸⁾ a pak, ačkoliv jinak se vůči nám nikdy nezmiňoval o svém vědeckém věhlasu, dodal: „Ale mám aspoň tu útěchu, že jsem už teď v Rakousku prvním ve svém oboru.“ ([24], str. 141)

V Archívu AV ČR je uložen zajímavý dokument, deník, který si Emil Weyr vedl v době svého pobytu v Itálii a do kterého ještě později připojil několik zápisů. První zápis je ze 7. listopadu 1870; deník je psán německy až do 2. března 1871, dále je psán česky. Záznamy jsou na některých místech špatně čitelné. Deník je zajímavý nejen proto, že popisuje setkání Emila Weyra s italskými matematiky. Je i svědectvím sbírání prvních zkušeností ani ne třiadvacetiletého talentovaného matematika, jeho pohledu na svět, ba i jeho zápasu s češtinou.¹⁹⁾ Hlas Emila Weyra je prý zachycen na desce v archívu vídeňské akademie věd (viz [24], str. 99).

Třetím dítětem Františka a Marie Weyrových, byla Marie. Provdala se za Albína Siebera (1839–1906), ředitele cukrovaru ve Zdicích. Měli čtyři děti.

Čtvrtým potomkem manželů Weyrových byl matematik Eduard; jeho životní osudy jsou podrobně popsány v následujícím článku této publikace. Pátým dítětem byl Bedřich.

Bedřich Weyr se narodil 1. srpna 1853 v Praze. Vystudoval chemii na české technice (1871–74) a na univerzitě v Praze (1875–78). Od roku 1878 pracoval jako chemik či cukrovarnický technolog, jako ředitel cukrovaru v Předměřicích a v Hulíně na Moravě. Uveřejňoval odborné práce v českých *Listech cukrovarnických* i v zahraničních časopisech. Je autorem několika patentů. Přispíval též do chrudimského časopisu *Hospodářský list*, byl i členem Jednoty. Zemřel po delší nemoci v Hulíně dne 8. září 1908, zpopelněn byl v Saské Kamenici (Chemnitz, od r. 1953 Karl-Marx-Stadt, nyní opět Chemnitz), urna je uložena v rodinné hrobce. Viz [12], [28].

Nechme opět promluvit právníka Františka Weyra:

Podle vypravování mé tety Heleny byl asi v mládí nejveselejší z bratrů, vždy naložený ke šprýmům a legracím všeho druhu. Doma říkalo se mu Fricek. Sám mám ho v paměti jako tak zvaného „fešáka“, s elegancí arcil poněkud venkovského stříhu: brunet, nevysoké postavy, v pozdějších letech řádný embonpoint [tloušťák], boty vždy bezvadně vyleštěné a špičaté, tvář s tahy naprosto pravidelnými, krátký knírek s francouzskou muškou, na nose skřípec s širokou pentlí, jak bylo tehdy v modě. ...

... po večeri nás — mne a bratra — strýc brával sebou do „kantiny“, kde se v denní společnosti pánů z cukrovaru statečně popíjelo. Domnívám se, že

tato kantýna a nedostatečný pohyb přivodily strýcovu předčasnou smrt; zemřel na vodnatelnost. Několik dní před jeho smrtí roku 1909 [správně má být 1908] navštívil jsem ho ještě v Hulíně a našel jej ve stavu velmi zbědovaném.

Manželství strýcovo bylo nešťastné a trvalo velmi krátce, neboť skončilo se, jak mně v pozdějších letech sám vyprávěl, ve svatební noci romantickým útlékem novomanžela oknem. O příčinách tak nezvyklého skončení líbánek jsem se nic bližšího nedozvěděl, ale zdá se mně, že při tom měl strýc větší vinu než jeho manželka a mám podezření, že manželství s jeho strany nebylo uzavřeno z ryzí sympatie a lásky, nýbrž spíše pro jiné důvody. Jeho manželka se pak později znovu provdala a byla ve svém manželství velmi spokojená. ...

Strýc Bedřich byl velký vlastenec, horlivý čtenář Národních listů a Mladočech. ([24], str. 19-21)

Šesté dítě manželů Weyrových byla dcera Anna. Provдалa se za fyzika a astronoma Augusta Seydlera (1. 6. 1849 – 22. 6. 1891), profesora české univerzity. Měli tři děti.

Zemřela na souchotiny, které se jinak u žádného z jejích sourozenců nevyšly, ale skládaly do hrobu také jejího manžela poměrně ve velmi mladém věku. ([24], str. 13)

Sedmá Antonie si vzala účetního Rudolfa Schuha (1848–1897).

Ze sourozenců mého vlastního otce byly všechny jeho sestry velice vtipné ženy; nejvtipnější z nich byla Antonie, kterou ostatní napodobovaly; okolo ní byl vždy smích a veselo. ([24], str. 217)

Osmá Emilie si vzala architekta a stavitele Josefa Roesela (1855–1922) ze známé malostranské rodiny, bratra zapuzené manželky Bedřicha Weyra; měli tři děti. Devátá Berta se provдалa za milionáře Leopolda Brumlíka (1849–1900), velkoobchodníka s cukrem; i oni měli tři děti. Vlastnili na Václavském náměstí palác *Assecurazioni general*.

Nejmladší dcera Helena pobývala dlouhá léta ve Vídni u rodiny Emila Weyra. Provдалa se za plukovníka Ernsta Grünfelda (1860–1938), bratra známých virtuosů Alfreda (1852–1924) a Heinricha (1855–1930); měli tři dcery. První dcera, Erna Grünfeldová (1904–1989), byla známou profesorkou konzervatoře, druhá dcera Helena (1905– ?) manželkou malíře Jana Baucha (1898–1995).

... teta Helena, o dvacet let mladší sestra tatínkova, která k nám v útlém věku asi osmnácti let přijela na studii. V Praze absolvovala Vyšší dívčí školu a na vídeňské konzervatoři studovala klavír. ... se svým uměním žádnou velkou kariéru neudělala. Jezdila k nám do Vídně i po absolvování pražské konzervatoře a neumavě od rána do večera cvičila ... ([24], str. 97)

Velmi zajímavé materiály týkající se rodiny Weyrů jsou v archívech i v soukromých rukou.²⁰⁾

Právnick František Weyr charakterizuje vztahy celé široké rodiny Weyrů, zmiňuje se o rodové povaze i o „rodovém znaku“:

Ti se sice měli navzájem rádi a nebylo mezi nimi nikdy žádných kyselostí nebo jiných nepříjemností, ale nepocítovali nikdy potřebu vídat a scházeti se pravidelně; chodili, abych to obrazně naznačil, každý „do jiné hospody“. Chyběl jim patrně potřebný k tomu zájem a zůstává arcil otázkou, zda skutečná sympatie a láska je myslitelná bez určitého minima takového zájmu. Pamatuji se pouze na dvě opravdu hromadné schůzky všech početných sourozenců Weyrových a jejich rodin, a ty uskutečnily se u příležitosti pohřbů babičky a dědečka. Při tom připadl jeden z nich (nevím již, který to byl) na podivnou myšlenku, aby se všichni pozůstali dali společně fotografovat, což se také stalo. Skupina nějakých dvaceti smutečně oblečených osob působí na této fotografii vpravdě pohřebním dojmem. ([24], str. 225–226)

... zvláštní společenská plachost, kterou jsem shledával u všech svých bratranceů a sestřenic z otcovy strany; byli sice, když jsme se náhodou sešli, velice milí a zábavní, ale vypadali vždycky tak, jako by se nejráději uhnuli, kdyby mohli. Poněvadž se tato vlastnost vyskytovala téměř u všech z nich, mám za to, že byla dědičtím z Weyrový rodiny ... , a jsem přesvědčen, že měla svou příčinu v nedostatku společenské rutiny. ([24], str. 76–77)

Při našem setkání zajímal se [jeden vzdálený příbuzný] především o to, mám-li známý rodinný znak weyrovský, totiž bradavici na tváři, a byl spokojen, když zjistil, že ji skutečně mám. ([24], str. 114)

Zakončeme tento článek ještě jedním citátem z paměti právníka Františka Weyra:

Na konec budiž mně dovolena ještě poznámka o mém rodinném jméně. Jméno „Weyr“ vyskytuje se v českém národě velmi zřídka; ani s „Výry“ nebo „Vejury“ jsem se u nás nikdy nesetkal. V Praze byla vedle rodiny mého otce ještě rodina známého architekta Františka Weyra, který své jméno psal tímž způsobem jako my. ... seznámil jsem se ... s jedním z obou synů architekta Weyra, Jiřím. Jiří Weyr měl genealogické zájmy a sdělil mně, že se mu zatím nepodařilo zjistit nějaké příbuzenství mezi jeho a mou rodinou. ... Mnohem pravdě podobnější než souvislost obou těchto rodů jest ovšem vztah naší rodiny k oné staré „Vejrce“, která vystupuje jako episodická figurka v Jiráskově kronice „U nás“. ²¹⁾

... za našeho pobytu ve Vídni žila tam jen jediná další rodina Weyrova. Byla to rodina vynikajícího sochaře profesora Rudolfa Weyra [1847–1914], jehož dílo kráší Vídeň ... Byla to rodina úplně německá ... Můj otec znal se sice osobně s Rudolfem Weyrem, a ten prý mu jednou řekl, že jeho rodina pochází „někde od Náchodska“.

... [redakce jistého deníku] po převratu roku 1918 ... vytykala mně, že se ještě pořád držím německého způsobu psaní svého jména. Jaká to prostoduchost! Za nic bych se nevzdal svého W nebo ypsilonu ve svém jméně! Neboť rodinné jméno nelze měniti jako kabát nebo klobouk. ([24], str. 54–56)

Poznámky

- 1) Doplňme a mírně poopravme informace právníka Františka Weyra.

Rod Weyrů se objevuje v Náchodě až kolem roku 1740.

V Hrašeho *Dějínách Náchoda 1620–1740* se v přehledu obyvatel (viz str. 402–408) Weyrové nevyskytují. V soupisu obchodníků a živnostníků z roku 1734 je však uveden Matěj Vejř (viz str. 389); městské právo však patrně ještě neměl (viz str. 405). V torze rukopisu třetího dílu Hrašeho *Dějín Náchoda* je o Matěji Vejřovi zmínka v kapitole *Obchody a daně po r. 1741*.

Další informace o Weyrech jsou v zápisech pekařského cechu. Roku 1758 byl v Náchodě přijat za mistra pekařského cechu Franz Weyr, roku 1775 se stal tovaryšem Josef Weyr, syn Franze Weyra (tento dokument je očitován v [24], str. 9). Snad právě tento Josef Weyr byl roku 1781 přijat do cechu a stal se počátkem 19. století cechmistrem.

Dne 4. 2. 1783 se v Náchodě ženíl Josef Weyr, synu zemřelého náchodského občana a pekaře Františka Weyra, s Annou Marií, dcerou Václava Bitnera (Bytnara), narozenou dne 9. 6. 1761. Tento Josef Weyr byl pekařem na Krajském předměstí, zemřel patrně před rokem 1818; nevíme, zda je totožný s výše uvedeným Josefem. Josefu a Anně Marii Weyrovým se v Náchodě narodili synové Josef a Jan, dcera Terezie a možná ještě další děti.

Syn Josef (26. 3. 1787 – 2. 7. 1863), pekařský mistr, si v Náchodě dne 17. 8. 1818 vzal za ženu Antonii (7. 6. 1787 – 5. 11. 1862), dceru řezníka Antonína Šťastného a jeho ženy Anny.

Dcera Terezie (naroz. patrně roku 1897) se dne 17. 6. 1817 provdala za Prokopa Chlupa.

Syn Jan (17. 6. 1791 – 14. 12. 1842) si v Náchodě dne 25. 10. 1822 vzal Annu Šťastnou (10. 1. 1797 – 20. 5. 1855), sestru Antonie, manželky svého bratra Josefa; v tomto manželství byl vychováván nemanželský syn František, který se v Praze stal profesorem německé reálky a jehož synové byli matematici Emil a Eduard.

Tato větev Weyrů nebyla v Náchodě jediná. Víme, že v letech 1765–66 studoval v Německém Brodě Antonín Weyr, v roce 1770 v Praze na Starém Městě Jan Weyr a v roce 1771 v Praze u piaristů Antonín Weyr. Všichni byli z Náchodska.

V zápisech náchodského pekařského cechu je možno najít další informace o Weyrech. Kromě dvou výše zmíněných zápisů najdeme informace o dalším Františku Weyrovi (1792 přijat do učení, 1798 přijat do cechu) a dalším Josefu Weyrovi (1790 přijat do učení).

Dále víme, že se dne 30. 4. 1786 v Náchodě narodil Antonín Weyr, syn Jana a Anny Weyrových.

Prameny: Náchodské matriky (Státní oblastní archiv Zámursk): 106–7 N (pag. 86, 87, 100, 311, 476), 106–51 O (pag. 18), 106–52 O (pag. 88, 92, 101), 106–75 Z (pag. 27), 106–76 Z (pag. 18, 41, 42). V. Bartůšek: *Cesty studentů z Náchoda za vzděláním v 17. a 18. století* (nepublikováno). J. K. Hraše: *Dějiny Náchoda, 1620–1740*, Náchod 1994. Viz též [24], str. 8–11.

V matrice narozených církve římsko-katolické (fara Hodkovice, místo Jílové, sig. L 41/22, pag. 145) je zaznamenán nemanželský původ Františka Weyra; zápis o otcovství Jana Weyra byl však učiněn až 30. září 1833.

Křestní list Františka Weyra byl vydán 4. října 1833 v Liebenau (dnes Hodkovice nad Mohelkou) patrně v souvislosti s Františkovým studiem na gymnáziu. Stojí zde:

... Franciscus, unehelich erzeugter Sohn, – zu dem sich Johann Weyr, Buerger und Baecker-meister in Nachod, als Vater erklart hat, und als solcher in der Matrik eingetragen steht, – der Theresia, Tochter des Wenzel Waňatko aus Pačeřitz, und der Mutter Katharina, geborenen Negedlo aus Žďárek, ...

Křestní list Františka Weyra je ocitován i v pamětech jeho vnuka. Viz [24], str. 10.

Autor tohoto pojednání se domnívá, že Terezie Waňátková nebyla skutečnou matkou Františka Weyra. Podařilo se zjistit následující:

Sedlák Václav Waňátko (zemřel 14. 4. 1814 ve věku 58 let) žil v Paceřicích č. 26; jeho první manželka Anna zemřela 8. 10. 1784 ve věku 26 let, druhou ženou byla Kateřina, dcera Jana Černého z Přepeře (zemřela 27. 10. 1835 ve věku 81 let). S první ženou měl dceru Annu (naroz. 4. 4. 1782), s druhou ženou alespoň devět dětí, z nichž Terezie se narodila 20. 2. 1792. (Státní oblastní archiv v Litoměřicích, matriky L 55/3, pag. 28; L 55/4, pag. 63, 65, 69, 188; L 55/6, pag. 284, 292, 294; L 55/23, pag. 516.)

Tato Terezie Waňátková se dne 14. 2. 1820 (tedy osm dnů před narozením Františka Weyra!!!) provdala za Václava Schilhana (naroz. 10. 5. 1796), syna Franze Schilhana, chalupníka, a matky Kateřiny. Žili v Paceřicích č. 31; dne 5. 7. 1821 se jim narodila dcera Anna (matriky L 55/23, pag. 78, L 55/4 pag. 69, L 55/7 pag. 703).

Nemůžeme však ztotožnit Terezii Waňátkovou z křestního listu Františka Weyra s Terezii Waňátkovou narozenou 20. 2. 1792, neboť nesouhlasí jméno jejich matek za svobodna (Kateřina Černá z Přepeře a Kateřina Negedlo ze Žďárku). Aby byla situace ještě komplikovanější, uveďme ještě dvě skutečnosti. Jako rodné jméno Kateřiny Černé je uváděno i jméno Bizik (viz L 55/23, pag. 78) a Kateřina Waňátková rozená Negedlo ze Žďárku byla ženou chalupníka Jana Waňátky z Paceřic (viz L 55/7 pag. 706).

Zdá se tedy, že zápis o narození Františka Weyra, který je zanesen v matrice L 41/22 na str. 145, je zfalšován, neboť k sobě přiřazuje lidi, kteří k sobě nepatří. Toto podezření posiluje i ten fakt, že je proveden na faře v Hodkovicích, zatímco všechny ostatní zápisy v matrikách týkající se Waňátků jsou na faře v Jenišovicích.

Jílové je asi 2 km jihovýchodně od Hodkovic, Žďárek necelé 2 km jižně od Jílového, Paceřice asi 4 km jižně od Jílového, Přepeře 4 km jižně od Paceřic, Jenišovice asi 2 km severovýchodně od Paceřic. Přes Turnov, Jílové, Paceřice a Hodkovice vedla historická cesta z východních Čech do Lužice.

Zjištění skutečného původu Františka Weyra je těžko možné. Připomeňme v této souvislosti dlouholeté úsilí o nalezení skutečných rodičů Boženy Němcové. Její křestní list byl vydán 5. 2. 1820 ve Vídni, o datu narození se léta diskutuje (rozpětí 1816–1820); vztah Němcové k náchodskému panství je patrný. Viz např. M. Ivanov *Zahrada života paní Betty (později Boženy Němcové)*, Praha, Panorama 1992; H. Sobková: *Tajemství Barunky Panklové. Nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové*, Praha, Horizont 1991.

Ing. Josef Martínek se roku 1946 v článku [14] zmiňuje o záhadě křestního listu Františka Weyra a slibuje, že věc podrobně vysvětlí v připravované práci *Náchodský rod matematiků Weyrů*. Tento článek se nepodařilo nalézt, patrně nikdy nevyšel. Martínek z Náchoda později odešel, jeho pozůstalost v tamějším státním okresním archívu není.

V Zemské knihovně v Brně je drobný spis Jan Weyr: *Dankbares Andenken an verstorbene Eltern und Wohlthäter*, vydaný v Praze roku 1861. Jde o jakousi modlitbu za zemřelé, která neobsahuje žádná jména, takže je vyloučené připsat ji náchodským Weyrům.

Profesor Gegenbauer psal 8. 8. 1894 F. J. Studničkoví:

Pan profesor M. Cantor se mě písemně dotazuje, zda náš kolega Weyr předčasně vyrvaný vědě, není potomkem rýnského lékaře dr. Johanna Weyera, prvního bojovníka proti pronásledování čarodějnic, který žil v 16. století [Ottův slovník naučný — heslo Wier]. Protože se domnívám, že jste o rodokmenu Weyrů přesně informován, obracím se na vás s prosbou ..., abyste mi příležitostně napsal data o rodině Weyrů ...

Studničkovu odpověď bohužel neznáme.

- 2) Nebylo příliš jasné, kdo platil Františku Weyrovi studia na gymnáziu a na filozofické fakultě a proč byl potom F. Weyr najednou bez prostředků. Dohledání data úmrtí jeho otce Jana Weyra (14. 12. 1842) tento problém patrně vysvětluje. Zajímavá je však i časová koincidence se změnami na náchodském panství. Kateřina vévodkyně Zaháňská umírá v 58 letech dne 29. 11. 1839; do roku 1842 změní náchodské panství třikrát majitele.

Na vysvědčeních z gymnázia je uveden jako F. Weyr, Čech z Náchoda.

K Weyrově studiu na univerzitě viz:

Cataloge über die philosophischen Obligatstudien des I-ten und II-ten Jahrgangs an der k. k. Universitaet zu Prag im Schuljahre 1840, 1841 (položka 390, str. 76–77; položka 282, str. 58–59)

Cataloge über die freyen philosophischen Lehrgangstaende an der k. k. Universitaet zu Prag im Schuljahre 1840, 1841 (položka 84; položka 168)

Philosophie des 1., 2. Jahrgangs 1840, 1841

Ersten Jahrgang 1841/42

(Archív UK, i. č. 428, 429)

Je zajímavé, že v seznamu posluchačů pražské polytechniky (viz [20], díl I, str. III–XIV) se František Weyr nevyskytuje.

- 3) Augustin Pánek o styku Františka Weyra s Bolzanem píše:

... se mu také dostalo velikého štěstí, že se těšil osobní známosti a přízni slavného filosofa, matematika a ideálního lidumila P. Bernarda Bolzana ..., s nímž v létě trávil i prázdniny u pana Hoffmanna, přítele Bolzanova v Těchobuzích. ([8], str. 164).

Pánkovu informaci je asi třeba považovat za zveličenou. Eduard Winter se však o Františku Weyrovi rovněž zmiňuje:

Později zdálo se Bolzanovi, že našel schopného spolupracovníka ve Weyrovi, kterého si jako matematika velmi vážil. Byl by rád vzal na se náklad, spojený se vzděláním tohoto velmi chudého muže. Ale i tento pokus, jak se zdá, ztroskotal. Weyr se stal později středoškolským profesorem. ([22], str. 167; v něm. vydání str. 217)

Viz též Bolzanův dopis z roku 1846 ([23], str. 266).

- 4) Seznam publikací profesora Františka Weyra:

Fragen und Antworten aus der Naturlehre. Zum Gebrauche für Unterrealschulen, Prag 1855, 68 stran

Anwendung des archimedischen Fundamentalsatzes auf die Auflösung einiger Gruppen von Aufgaben, Zweites Programm der k. k. deutschen Oberrealschule in Prag, 1858, str. 16–34

Ueber Aehnlichkeit, Gleichheit und Kongruenz der Dinge überhaupt und geometrischer Gebilde insbesondere, Sechzehntes Programm der ersten deutschen Staats-Oberrealschule in Prag, 1877, str. 7–13

- 5) František Schneider studoval od roku 1813 v Praze filozofii; zde se seznámil a spřátelil s B. Bolzanem. Roku 1817 vstoupil do litoměřického semináře, o tři roky později byl vysvěcen na kněze. Od roku 1827 působil na polytechnice jako učitel náboženství, od roku 1834 byl místoředitelem a učitelem náboženství na stavovské reálce. Zde se také stal roku 1851 prozatímním a o pět let později skutečným ředitelem. Byl pohřben vedle B. Bolzana. Viz E. Vlček: *Fyzická osobnost Bernarda Bolzana*, PMFA 26(1981), 259–261; viz též [22], [27]. O F. Schneiderovi a reálce v Mikulandské ulici viz [20], díl I, str. 239–244, 330.
- 6) Petr Durdík (1845–1909) byl český pedagog, gymnaziální profesor, docent pedagogiky (1889). Viz [28].
- 7) Svatba Františka Weyra a Marie Rumplové je zanesena v matrice ŠT O 9, fol. 67 (Archív hl. m. Prahy).
Hrob rodiny Weyrů je na Olšanech (hřbitov 5, odd. 8, č. 132).
- 8) V té době byly reálky ještě šestitřídní a nekonaly se na nich maturitní zkoušky. Kdo chtěl být přijat na polytechniku, musel vykonat přijímací zkoušky z matematiky, deskriptivní geometrie, fyziky, chemie a přírodopisu.
- 9) Wilhelm Fiedler byl v létech 1864–1866 řádným profesorem deskriptivní geometrie na pražské polytechnice (později působil na polytechnice v Curychu);

byl zde první, kdo přednášel o novější (tj. projektivní) geometrii. Emil Weyr u Fiedlera absolvoval zkoušky z předmětů *Descriptive Geometrie* a *Neuere Geometrie*; u profesora Durège složil zkoušky z předmětů *Höhere Mathematik II*, *Höhere Mathematik III*, *Analytische Mechanik* a *Warscheinlichkeitsrechnung und Methode der kleinsten Quadrate*. O Fiedlerově působení na polytechnice i o příčinách jeho odchodu do Curychu viz [20], díl I, str. 435, 484–485, 488, 495–496, 501–502.

Na reálce v Mikulandské ulici se novější geometrií zabýval prof. Karl von Ott (1835–1904), který v sedmém programu reálky roku 1868 publikoval práci *Die neuere Geometrie oder Geometrie der Lage* (92 stran). Působil též jako honorovaný docent stavební mechaniky na polytechnice (viz [20], díl I, str. 440–441, 502; viz též Poggenorffův lexikon [31], díl III, str. 991, díl IV, str. 1103, díl V, str. 931).

Ve školním roce 1874/75 se ministr kultu a vyučování Dr. Stremayr dotázal profesorského sboru polytechniky na účelnost zavedení přednášek z novější geometrie a grafické statiky. S jeho dopisem i odpovědí profesorského sboru (podepsán je i Emil Weyr) se můžeme seznámit v [20], díl II, str. 173–180.

- ¹⁰⁾ *Minister. války usnadnilo studentstvu ve šk. r. 1868–69 službu vojenskou zřízením oddělení jednoročních dobrovolníků, kterým bylo tehdy dovoleno navštěvovati přednášky na vysokých školách dopoledne, kdežto službě vojenské vyhrazeno zůstalo odpoledne každý den od 2. hodiny, pak celé neděle i svátky, jakož i celé všední dny v prázdninách malých i velkých. ... Výhody služby jednoročních dobrovolníků použilo hned prvním rokem jich zřízení 25 posluchačů polytechniky a jeden asistent, totiž Emil Weyr.* ([20], díl I, str. 580–581)
O jednoroční dobrovolné službě vojenské viz též [20], díl II, str. 65, 218–219.
- ¹¹⁾ Ernst Mach působil v letech 1867–82 na pražské univerzitě (ve školním roce 1879–80 byl rektorem), v letech 1882–95 na německé univerzitě v Praze (1883–84 byl rektorem) a v letech 1895–1901 na vídeňské univerzitě. Byl předním světovým fyzikem a filozofem, napsal řadu časopiseckých prací a knih. Byl čestným členem Jednoty českých matematiků (1870), podstatně ovlivnil jednu generaci našich fyziků. Machovy filozofické názory kritizoval V. I. Lenin v knize *Materialismus a empiriokriticismus*. Viz M. Černohorský, M. Fojtíková: *Poceta Ernstu Machovi*, Brno 1988; *Ernst Mach and the Development of Physics*, Conference Papers, Ed. V. Prosser, J. Folta, Univ. Carol. Prag. 1991.
- ¹²⁾ Cremona působil v Bologni (1860–67), v Miláně (1867–73) a v Římě (od roku 1873). Věnoval se hlavně geometrii a mechanice. Byl prvním zahraničním čestným členem Jednoty (1871).
Casorati působil hlavně v Pavii, pracoval v diferenciální geometrii, teorii funkcí komplexní proměnné a v historii matematiky.
- ¹³⁾ Na polytechnice působili do poloviny roku 1871 řádný profesor F. J. Studnička (1836–1903) a mimořádný profesor G. Blažek (1842–1910). Po odchodu Studničky na univerzitu byl 17. 12. 1871 jmenován Blažek řádným a Emil

Weyr mimořádným profesorem (viz [20], díl II, str. 85–87, 186). O Studničkoví a Blažkoví viz např. [28], [21] a ČPMF 33(1904).

- ¹⁴⁾ Viz [8], str. 178–182; viz též Věstník JČM 3 (1875), str. 45–48; [20], díl II, str. 196–204.
- ¹⁵⁾ Marie Wanieková byla dcera ministerského rady rytíře Wanieka z Domyslowa. Syn František Weyr (25. 4. 1879 Vídeň, 29. 6. 1951 Brno) byl významný právník, filozof, sociolog a statistik. Působil jako profesor ústavního práva na Masarykově univerzitě v Brně, byl redaktorem časopisu pro právní a státní vědu, v letech 1920–29 byl prezidentem Státního úřadu statistického. Je spolutvůrcem československé ústavy z roku 1920; je považován za našeho hlavního představitele formalistické normativní teorie práva. Napsal řadu významných prací (např. *Základy právní filosofie*, *Theorie práva*, *Immanuel Kant*, *Nadprůměrná inteligence jako hromadný zjev* — zde uvádí i otce Emila a strýce Eduarda, *Právní věda a věda o právu*, *Správní řád*, *Stručný výklad ústavy republiky československé* atd.). Dne 1. 10. 1949 odešel do důchodu (pedagogickou činnost však měl zakázáno hned po únoru 1948). Na slavnostní schůzi dne 25. dubna 1939, kterou uspořádala Masarykova univerzita na počest jeho 60. narozenin, František Weyr prohlásil, že jedna pýcha ho po celý život neopustila: pýcha na hnízdo, ve kterém se před šedesáti lety narodil (viz [24], str. 82). Viz Masarykův slovník naučný; M. Navrátil (ed.): *Almanach československých právníků*, Praha 1930, str. 503–505; *Acta Univ. Brunensis, Iuridica* No. 110, 1992.
- Druhý syn Emila Weyra, Jindřich Weyr, působil v oboru vodního stavitelství (údolní přehradní nádrže).
- ¹⁶⁾ O bibliografickém kongresu v Paříži viz [W64b]. Augustin Pánek nesprávně udává název referativního časopisu (*Répertoire bibliographique des sciences mathématiques* — viz [8], str. 183), který začal vycházet v návaznosti na matematický bibliografický kongres. Časopis *Bulletin des sciences mathématiques et astronomiques* vycházel v letech 1870–76 v Paříži; zčásti měl charakter referativního časopisu. Od roku 1878 byl vydáván pod názvem *Bulletin des sciences mathématiques* a to každoročně ve dvou svazcích, jeden z nich byl referativní. Časopis *Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik* vycházel v Berlíně v letech 1868–1942.
- ¹⁷⁾ *Tento titul dostávali v Rakousku zasloužilí vysokoškolské profesori, ale zpravidla ve stáří mnohem vyšším. Pamatuji se, že se mezi našimi známými říkalo, že otec je jeden z nejmladších dvorních radů v Rakousku, a tato skutečnost mnohým imponovala více než jeho celá vědecká sláva.* ([24], str. 146)
- ¹⁸⁾ V Archívu AV ČR je list, který Emil Weyr napsal při příležitosti svých čtyřřidvacátých narozenin. Chtěl svůj tehdejší věk ztrojnásobit. Nepodařilo se mu ho ani zdvojnásobit. Ocitujme část tohoto zajímavého dokumentu.

V Praze dne 31. srpna 1872 o třetí hodině odpůldne

Dnes tomu právě 24 let co v nárožním domě sv. Václavského náměstí tenkrát koňského trhu na hoře po pravé straně, tuším že v druhém poschodí narodil

se kluk a ten kluk jsem byl já. Čtyřadvacet let tudíž uplynulo co jsem vstoupil do tohoto slzavého údolí — právě na den jest tomu 24 let a tu zajisté mi žádný nezazlí pohlédnou-li nazpět na proběhlou dráhu která pro mě dost radostných a dost žalostných okamžiků měla. Zaplať Bůh že mohu snad tvrdit že více bylo okamžiků světlých nežli trudných.

Praví se že roku 1848 rození hoši jsou revolucionáři, spiklenci buřiči atd; příliš krátká se mi zda býti však doba čtyřadvaceti let než-li aby se jinak jednoduchý, chci vlastně říci obyčejný občan ukázal býti členem jakého koliv komitétu revolučního. Nechci se tudíž dále šířiti o tom zdali rok 1848 měl jakéhosi vlivu na můj další život který bych mimochodem řečeno rád ještě strojnásobnil. S úsudkem o planetě v jaké rozen jsem posečkám až se dny moje ku sklonku chýlíti budou. ...

19) Ocitujme několik zajímavějších záznamů.

Čtvrtek 2. března 1871

Včera sem šel v 6 $\frac{1}{2}$ hodiny ke Cremonovi, kdež sem byl uvítán nejprv od mladého Viktora a malé holčičky jmenem Itala která před několikama dněma churava byla. Za krátkou dobu přišel starší s jeho žlutým a zeleně portovaným župánem a uvedl mě do jeho pokoje studejního. Já mu dal mé a Edové práce a program německé techniky v Praze (český sem neměl) a on si nejdříve prohlídl pojednání a ptal se mě jak se, vyslovují: Krejčí, Šafařík přičemž mu dělalo vyslovení písmeny ř velké těžkosti tak že sem nemohl ani s mou tak znamenitou metodou prorazit. Na to mě dal jeho pojednání asi 7 kusů vesměs z lombardského institutu. Na to sme si sedli k ohni kterýž nechal hned při mém příchodu rozezháti a povídali sme o všem všudy.

Znejprvka sem mu já zdělil některé resultati z onoho pojednání o racionálních prostorových křivkách s kterým se prvně pro Annali zdejší zanáším. Zdělil mě že má již na dlouho v úmyslu vydat geometrickou teorii elliptických funkcí že však k tomu nikdy přijíti nemůže. Též chce uspořádat druhé vydání jeho „introdukce“ které by náležitě rozšířeno býti muselo. Já sem se ho tázal, zdaž by svolil k překladu veškerých jeho nepřeložených spisů což mě ihned dovolil přidaje že by se sám při tom zúčastnil aby co potřeba zlepšeno a neb připojeno bylo. Též druhé vydání introdukce bych si vzal na starost. Jest to práce velká a těžka neb jest zapotřebi důkladných a rozsáhlých studií konati však doufám že mě to jen prospěje. An sem mu řekl že v naší společnosti máme jen jeden svazek zdejšího institutu tu mě ihned nakázal mluviti s panem Schiaparellim stran vzájemného zasilání zpráv co též udělám an toho budu mít k mému předsevzetí valně potřeby. ...

Pak sme šli (8 $\frac{1}{2}$ hodiny) spolu pod paží se vedouce do Gallerie na procházku kde sme dr. Lunga napadli a až do 10 $\frac{1}{4}$ hodiny pobdéli mnoho německý mluvíce a o Fiedlerovi, Salmonovi, Clebschovi a Francii mluvíce. Konečně sem byl s dr. Lungem v Café Europa a šel sem 12 hodin spát. Cremona mě půjčil jeden svazek zpráv zdejšího institutu a životopis Plückerův. Je to chlapík!

Sobota 4. března 1871

... Na to sem šel do přednášky ke Casoratimu (od 2 hod - 3 $\frac{1}{2}$) přednáší náramně rychle ale hezky a srozumitelně. Půjčil mě jeho knihu bych si něco v ní prohlýd (totiž 3tí kapitolu třetího a celý čtvrtý adíl). Budu mít 14 dní na tom co louskat proto taký odpadne příští přednáška Po Casoratim přednášel Cremona (až do 5 $\frac{1}{4}$) o Kummrové ploše a jejích 16 přímkách náramě hezký dle vlastní metody. Po obědě do katedry a z této do Via San Andrea č. 11 ke Cremonovi, který mě vlídně přijal a mě 3 své další pojednání dal které od předučírá našel. Přečtli sme spolu moje krátké pojednání jenž pro zdejší istitute připravuju on mě opravil řeč a vůbec jest chlapík znamenitě vlídný. Pak sme mluvili o Chasles-ovi. Dostal od Hirste z Londýna psaní který mu píše že Chasles v čase obležení v Paříži pobyl a své Aperqu dokončil Chasles poslal Cremonovi troje pojednání a totiž dvounásobně a Cremona mě od každého jeden Exemplář dal. Co se týče jeho Introdukce tak pravil že tato byla jen co akademický spis vytištěná ...

Neděle 5. března

... Po snídani sem byl s panem Adlerem v restaurovaným saloně v Giardini publicci (1 lira vstupné), kde byl concert a výstava obrazová mezi nimi též tři obrazi od Cremonového bratra (Tranquillo Cremona jest mladší nežli Ludvik a bydlý též zde v Miláně). Zaroveň jsme tam napadli paní Cremonku s malou Italou. ...

... Též mě dnes povídal Crem. jak si rozděluje čas. Nyní v zimě pracuje od 8 hodin a hledí aby mohl zůstat doma až do poledne (5 hod) popoledni nedělá nic až v 10 hodin večer do 12, 1, a i 1 $\frac{1}{2}$ z půlnoci. Za to vletě večer mívá pracuje a začne ráno v 5 nebo 6 hodin. To je píše!

Středa 8. března

... Cremona mě slíbil že zýtra mohu s ním jíti do sezení zdejšího istituto kde mě představi Schiaparelimu a zaroveň ten můj škvár předloží. Vyprovodil sem ho až domu kde jsme zaroveň napadli pana Bertini-ho s jednou obstárlou dámou. Po obědě na brindu a pak 6 $\frac{3}{4}$ ke Cremonovi který ten můj škvár vypravil.

.... Včera přišel manžel naší paní sousedky (Fiorína) a proto spal pan Platner se mnou v témž pokoji totiž on na ottomaně. Jest to náramnej strup. Obdržel nyní postavení co učitel německé řeči na nějakém ustavě (100 franků měsíčně) ale když začne mluvit německy tak by všechny myši utekli já aspoň nerozumím pra pranic ... I dnes p. Platner zde spal a přišel vožralej jako sud. Je to kus prasete.

Ve čtvrtek 9. března 1871

... Též dnes tu spí ten hňup.

V sobotu 11. března 1871

... Včera naposled ten hňup tu spal. ...

Ve čtvrtek 16. března 1871

Nic ezktra. ... Odpůldne sem něco pracoval a basta.

V sobotu 18. března 1871

... Pak vínko.

Ve čtvrtek 23. března

... Odpůldne sem dostal od fotra a fricka psaní. Fotr mě píše, že je srozuměn s mou cestou do Říma a že mě pošle 120 zlatých. Též mě poslali II Zprávu českých matematiků. ...

V sobotu 25. března 1871

... ve Via San Vittorio sem našel dům (u Nomiglio) na němž stojí psano „In questa casa nacque nell'anno MDXLVIII Bonaventura Cavalieri matematico“. Je to chatrný dům o jedném poschodí. Neni to však jak mě Cremona pravil vynalezce nějaké perspektivi (já sem blázen) nýbrž předchůdce Leibnitze a Newtona.

V pátek 31. března 1871

... Nic ezktra. Cremonu sem zaspal. Já sem náramný lenoch.

V sobotu 1. dubna 1871

... V Hôtel De Ville uškrtil jeden rus jednoho poláka a utek.

V pondělí 3. dubna 1871

... Zýtra v poledne odjedu do Benátek. Na Zdar!

Ve středu (škaredou) 5. dubna 1871

... Vypil sem 2 quintymy vína a tak ovíněnej sem šel na lože. Pokoj byl velký a každý prasknutí se ozývalo. Brzo sem usnul.

- ²⁰⁾ V ÚA AV ČR (fond František Weyr mladší) bylo ještě před několika lety devět vysvědčení Františka Weyra z gymnázia v Hradci Králové, čtyři protokoly o jeho zkouškách na technice a dvě vysvědčení o jeho zkouškách učitelské způsobilosti; jsou tam opisy jeho křestního a oddacího listu, deník Emila Weyra z pobytu v Itálii (1870–71) a další materiály. V LA PNP (fond F. J. Studnička) je šest dopisů Emila Weyra. V archívu Institutu matematiky G. Castelnuova v Římě je 27 dopisů Emila a 2 dopisy Eduarda Weyra L. Cremonovi. Velké množství dokumentů a jiných památek vlastní brněnská a pražská rodina Weyrů a pražská rodina Kohoutů. Řadu fotografií, dokumentů a dalších materiálů má ve svém soukromém archívu dr. Alena Šolcová.

V pamětech Františka Weyra je uvedeno několik dopisů Emila Weyra: dopisy matce z Benátek ze 13. a 14. listopadu, z Milána z 12. prosince 1870 a 24. dubna 1871 a dopis bratru Eduardovi z Paříže ze dne 11. srpna 1874. Emilova fotografie je v pěkné publikaci R. Bölling: *A Photo Album for Weierstrass*, Vieweg, Braunschweig/Wiesbaden 1994 (vol. 1, list 10).

Další články o Emilu Weyrovi viz Světozor 28(1894), 144–145 (fotografie); Živa 4(1894), 157–159 (A. Sucharda); Lidové noviny 25. 1. 1944, Lidová demokracie 16. 1. 1959; Svobodné slovo 17. 12. 1961.

- ²¹⁾ Poznamenejme, že v 1. díle svých pamětí (kapitola 36) se Alois Jirásek (1851–1930) zmiňuje o krejčím Vejrovi, ochotnickém herci z Náchodska (zmínka se týká konce šedesátých let minulého století). Není však jasné, zda se jedná o příbuzného Weyrů.

Architekt a stavitel František Weyr (1867–1939) — viz P. Toman: *Nový slovník československých výtvarných umělců*, 3. vydání, I, II, Praha 1947, 1950 (díl II, str. 697). Díla: hotel Ambassador, divadlo Alhambra, dům s věží vedle staronové synagogy a židovské radnice atd.

Literatura

- [1] *Dr. Emil Weyr*, Světozor 8(1874), 375; č. 32 ze 7. srpna (podobizna na str. 373)
- [2] Neruda J.: *Prof. Dr. Emil Weyr*, Humoristické Listy 23(1881); č. 40 z 1. 10. 1881 (podobizna)
- [3] Pánek A.: *Mathematika, I. Arithmetika, algebra; planimetrie, trigonometrie, stereometrie, analytická geometrie*, in: Durdík P.: *Paedagogika pro střední školy*, Část III, Odd. 2, Praha 1890, str. 454–463 (Urbánkova bibliotéka paedagogická, svazek CXXXXVIII)
- [4] *Kleine Chronik*, Neue Freie Presse, 26. 1. 1894, 29. 1. 1894
- [5] *Prof. dr. Emil Weyr, slavný matematik český*, Národní listy, 27. 1. 1894
- [6] *Pohřeb dvor. rady dra Emila Weyra*, Národní listy, 31. 1. 1894
- [7] *Prof. dr. Emil Weyr, slavný matematik český*, Zlatá Praha 11(1894), 135; č. 12 z 2. 2. 1894
- [8] Pánek A.: *O životě a působení dra Emila Weyra*, ČPMF 24(1895), 161–224 (podobizna před str. 161, ukázka rukopisu za str. 224; vyšlo též samostatně: JČM 1894, 64 stran)
- [9] Pánek A.: [Pamětní řeč o Emilu Weyrovi], Almanach ČAVU 5(1895), 106–112
- [10] Kohn G.: *Emil Weyr*, Jahresber. der deutschen Math.-Vereinigung 4(1894–95), Berlin 1897, 24–33 (seznam publikací na str. 27–33)
- [11] Kohn G.: *Emil Weyr*, Monatshefte für Mathematik und Physik 6(1895), 1–4
- [12] Neumann K. C.: *Bedřich Weyr*, Listy cukrovarnické 27(1908–09), 15 (podobizna)
- [13] *O našich matematicích a fysicích*, Rozhledy matem.–přírod. 24(1944/45), 78–80
- [14] Martínek J.: *František Weyr (K přejmenování náchodských ulic.)*, Jiráskův kraj, č. 2 z 11. 1. 1946, str. 2–3
- [15] S. Vl.: *K památce slavného matematika Emila Weyra. (K stému výročí narození)*, Lidová demokracie, 1. 9. 1948
- [16] *Sto let od narození Emila Weyra*, Rozhledy mat.–přírod. 28(1948/49), 10–11

- [17] *Slavnostní schůze na paměť stého výročí smrti Bernarda Bolzana a stého výročí narození Emila Weyra*, ČPMF 75(1950), D217–D219, viz též D221
- [18] Folta J., Nový L.: *Eduard Weyr a pražská matematika 2. poloviny 19. století*, Acta Polytechnica VI, 1, 1969, 253–268
- [19] Bečvář J.: *Sto let od smrti Emila Weyra*, Pokroky matematiky, fyziky a astronomie 39(1994), 102–107
- [20] Velflík A. V.: *Dějiny technického učení v Praze*, Praha, díl I: 1906 a 1909; díl II: 1910 a 1925 (podobizna Emila Weyra na str. 197)
- [21] Posejpal V.: *Dějepis Jednoty Českých Matematiků*, Praha 1912 (fotografie za str. 32)
- [22] Winter E.: *B. Bolzano a jeho kruh*, Brno 1935 (německy: *Bernard Bolzano und sein Kreis*, Leipzig 1933)
- [23] Winter E.: *Der Böhmisches Vormärz in Briefen B. Bolzanos an F. Příhonský*, Berlin 1956
- [24] Weyr F.: *Paměti. Díl I, Za Rakouska (1879–1918)*, Archív MU Brno, fond B63 František Weyr
- [25] *Programm der k. k. deutschen Ober–Realschule in Prag 1(1857) – 29(1890)*
- [26] *Katalog der Lehrer–Bibliothek der 1. deutschen Staats–Realschule in Prag (Beilage zur 36. Programm ...)*, Prag 1897
- [27] *Riegrův slovník naučný*, díl XI, Praha 1874 (str. 265–266, heslo „Vejr“)
- [28] *Ottův slovník naučný*, díl XXVII, Praha 1908 (o Františku Weyrovi na str. 204, o Emilovi na str. 204–207, o Bedřichovi na str. 208 (též díl XXVIII, str. 1130), o sochaři R. Weyrovi na str. 204)
- [29] *Masarykův slovník naučný*, díl VII, Praha 1933 (o Emilu Weyrovi na str. 840–841, o právníku F. Weyrovi, architektu F. Weyrovi a sochaři R. Weyrovi na str. 841)
- [30] *Biographisches Lexikon des Kaiserthum Oesterreich* (Constant von Wurzbach), Bd. 55, Wien 1887 (o Emilu Weyrovi na str. 203–205, o sochaři R. Weyrovi str. 206–207)
- [31] *J. C. Poggendorff's biographisch-literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exakten Wissenschaften*, díl III (1858–1883), díl IV (1883–1904), Leipzig 1898, 1904 (o Emilu Weyrovi na str. 1434–1435, 1623)

Základové vyšší geometrie.

Sepsali

Dr. Emil Weyr a Eduard Weyr.

DI I III.

O přímočarých plochách druhého stupně a o vztahu kolineárném a reciprokém základních útvarů druhoradých a třetířadých.